

SZOK KULTUROWY W SZKOLNICTWIE WYŻSZYM

Poradnik dla studentów zagranicznych i wykładowców:
w jaki sposób przekształcać incydenty krytyczne
w możliwości uczenia się

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Spis treści

1. Zapoznanie z poradnikiem.....2
2. Poruszanie się między kulturami postrzeganymi jak góry lodowe.....3
3. Dlaczego warto zajmować się szokiem kulturowym?5
4. Praktyczny poradnik: czego szok kulturowy nas uczy.....8
5. Wprowadzenie do zgromadzonych przez nas zdarzeń..... 13

1. Zapoznanie z poradnikiem!

Dla kogo przeznaczony jest poradnik?

Niniejszy poradnik jest skierowany do Ciebie, jeśli jesteś studentem uczelni wyższej i planujesz wziąć udział w wymianie międzynarodowej, jeśli studiujesz już na uczelni zagranicznej, a nawet jeśli pragniesz zrozumieć ex post swoje wcześniejsze doświadczenia. Poradnik adresowany jest też do wykładowców i pracowników uczelni, którzy w jakiegokolwiek formie zaangażowani są w powitanie, uczenie lub przygotowanie studentów zagranicznych, czy też towarzyszą im w trakcie ich pobytu na uczelni przyjmującej. Poradnik napisano przystępnym językiem, który jest zrozumiały dla wszystkich odbiorców bez względu na ich wykształcenie i posiadane stopnie naukowe.

Czemu służy poradnik?

Autorzy poradnika mają nadzieję, że przyczyni się on do sukcesu mobilności międzynarodowej, dzięki czemu stanie się ona tym, czy miała być w założeniu: jedną z najbardziej interesujących i inspirujących form uczenia się, zarówno w wymiarze akademickim, jak i osobistym. W tym celu chcielibyśmy wykorzystać metodę zdarzeń krytycznych opracowaną przez francuską psycholog społeczną Margalit Cohen-Emerique w badaniach dotyczących doświadczeń zdobywanych podczas studiów międzynarodowych. Celem tej metody jest wsparcie osób w przezwyciężeniu różnic kulturowych lub poradzeniu sobie z przeżytym „szokiem kulturowym”. Zdajemy sobie sprawę, że „różnice kulturowe” to nie jedyne wyzwanie, z którym mierzą się osoby korzystające z mobilności międzynarodowej. Wiemy także, osoby takie stykają się z wieloma obszarami i aspektami życia, na które wydawać by się mogło, kultura nie powinna mieć wpływu, co więcej ludzie często negują wpływ kultury, nawet gdy pozwoliliby to tłumaczyć pewne zachowania, które na pierwszy rzut oka wydają „dziwacznie”.

Jak zbudowany jest poradnik?

Na początku prezentujemy teoretyczne wprowadzenie, w którym wytłumaczono koncepcję „szoku kulturowego” lub „zdarzenia krytycznego”. Następnie przedstawiamy praktyczny poradnik, dzięki któremu zidentyfikujesz i zrozumiesz własne doświadczenia związane z przeżytym szokiem kulturowym. Na końcu umieściliśmy zgromadzone przez nas zdarzenia krytyczne zidentyfikowane podczas badań stosowanych, przeprowadzonych przy udziale zagranicznych studentów. Opis obszarów wrażliwych pozwala rozwiązywać problemy wynikające z powtarzających się wyzwań i trudności w procesie adaptacyjnym, a przedstawienie literatury przedmiotu przyczynia się do lepszego zrozumienia tych kwestii.

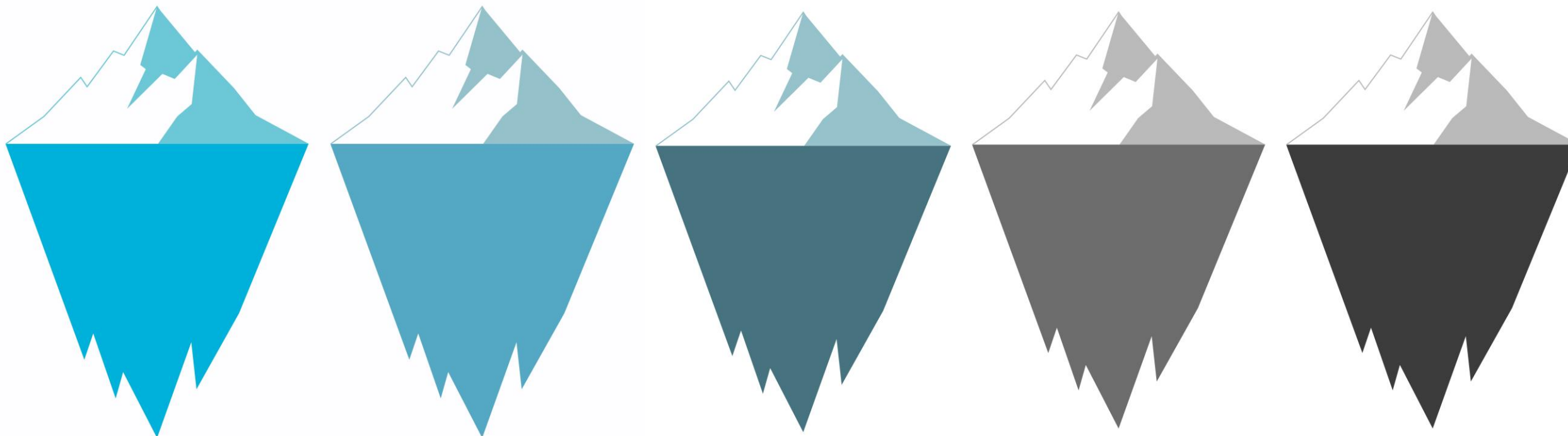
2. PORUSZANIE SIĘ MIĘDZY KULTURAMI POSTRZEGANYMI JAK GÓRY LODOWE

Góry lodowe są prawdopodobnie ulubioną metaforą trenerów międzykulturowych, i słusznie, zawierają bowiem, fundamentalną prawdę o „istocie kultury”. Na przykład: bez względu na to, gdzie się znajdujemy, otaczają nas przejawy kultury. Rozejrzyj się; prawdopodobnie siedzisz na krześle przed komputerem, w określonym otoczeniu, pomieszczeniu, ubrany w określony strój. Może słyszysz odgłosy, będące wynikiem interakcji między innymi osobami. Wokół ciebie znajdować się mogą dekoracje, książki, możliwe, że nawet rośliny. Wszystkie te elementy są dostrzegalne, widzialne: stanowią widoczną część góry lodowej znajdującą się ponad poziomem wody. Jednak by móc je w pełni zrozumieć, konieczne jest wydobyć znacznie większego zasobu wartości, norm i wyobrażeń, które wspomnianym przejawom kulturowym nadają prawdziwe znaczenie. Podobnie jak ukryta pod wodą część góry lodowej, zwykle pozostają one dla nas niewidoczne.

Weźmy na przykład strój. Chcąc w pełni pojąć, dlaczego osoba ubrana jest w określony strój, konieczne jest zrozumienie elementów jej tożsamości lub sposobów postrzegania różnych wartości rozpatrywanych w kontekście kulturowym. Z jaką płcią identyfikuje się ta osoba? Czy osoba ta postępuje zgodnie z nakazami kulturowymi, zgodnie z którymi uwidacznia się lub minimalizuje różnice między płciami? Jak osoba postrzega części ciała, które uznaje się za intymne lub części ciała, które można wystawiać na widok publiczny? Którą część ciała osoba taka musi zakrywać, by czuła się „przyzwoicie”? Czy osoba odczuwa potrzebę manifestowania przynależności do grupy? Czy ubrana jest w uniform? Czy może strój osoby zawiera nieformalne, lecz oczekiwane elementy świadczące o jej przynależności do subkultury muzycznej, albo odzwierciedlające jej poglądy polityczne lub orientację seksualną?

Co jest prawdziwe w odniesieniu do ubioru jest prawdziwe dla każdego narzędzia, zachowania, przejawu i przestrzeni kulturowej. Każdy z tych elementów można przeanalizować w taki sam sposób, jak uczyniliśmy to w przypadku ubioru, dzięki czemu stopniowo pozbywamy się złudzenia naszej neutralności kulturowej. Podobnie tak główny bohater Neo w wielkim przeboju filmowym „Matrix”, który dostrzega kod każdego elementu matriksu, tak samo my możemy odczytywać kody kulturowe, które są podstawą każdego przejawu kulturowego. Istnieje jednak jedna zasadnicza różnica między cyfrowym kodowaniem Neo i naszym kodowaniem kulturowym. W odróżnieniu od kodu binarnego w Matrixie, mamy do czynienia w niezliczoną liczbą podobnych kodów.

Każdą kulturę można traktować jak górę lodową. Co więcej, każda osoba w procesie enkulturacyj w ramach kilku grup kulturowych nabywa unikalny zestaw wartości, norm i wyobrażeń kulturowych, których używać będzie interpretując zjawiska kulturowe. W rzeczywistości, nawet ci z nas, którzy całe życie mieszkali w jednym kraju (podobnie jak ich rodzice i dziadkowie) mają różny zasób kulturowy, odnoszący się do ich regionu, religii, poglądów politycznych, klasy społecznej, orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, itd.

Wracając do ubioru: „Mini-spódniczki” w niektórych kulturowych górach lodowych oznaczają wulgarną taktykę przyjętą w celu przyciągnięcia uwagi. W innych górach lodowych mini-spódniczki to przejaw wolności kobiet, które samodzielnie decydują o własnym ciele. Dla jeszcze innych to po prostu wygodny strój. Równie złożony jest hidżab, będący rodzajem zasłony noszonej przez muzułmanki. Ten sam element ubioru uznaje się za formę ucisku kobiet i jednocześnie środek wykorzystywany przez młode kobiety w celu stworzenia nowoczesnego, feministycznego wizerunku muzułmanki, która pozostaje jednak wierna tradycji.

Problem polega jednak na tym, że nawet jeśli istnieje wielka różnorodność gór lodowych, wszelkie przejawy, zachowania i elementy innych kultur i tak odczytujemy przez pryzmat własnych gór lodowych. A to w większości przypadków prowadzi do nieporozumień. Po pierwsze nieporozumień w zakresie znaczenia, a następnie nieporozumień w ocenie. Młoda kobieta, która swoją wolność rozumie jako możliwość odsłonięcia własnego ciała w

nieograniczonym przez nikogo stopniu uzna, że kobieta zasłaniająca swoje ciało jest obiektem ucisku lub wyznaje konserwatywne wartości. I na odwrót: dla młodej kobiety, która przyzwoitość kojarzy z zasłonięciem większej części własnego ciała, odkryte nogi oznaczać będą ucisk i wystawienie kobiety na spojrzenia mężczyzn. Podobnie jak w każdym innym przypadku, hierarchiczne zorganizowanie klasy, dla jednych jest gwarancją poważnego nauczania, a dla innych oznacza brak krytycznego myślenia i staromodny oraz przestarzały model kształcenia. Przybycie na spotkanie z 20 minutowym opóźnieniem dla jednych oznacza brak szacunku, podczas gdy inni uznają, że to idealny moment na zjawienie się.

Główne przesłanie brzmi tutaj, że temu samemu zachowaniu przypisujemy różne znaczenia, normy i wartości. Za każdym więc razem, gdy zderzają się dwie góry lodowe, jest bardzo prawdopodobne, że ludzie będą interpretować zachowania drugiej strony przypisując im swoje wewnętrzne cechy, predyspozycje i intencje. Zderzeniom tym towarzyszą często mniej lub bardziej widoczne emocje. Gdy tak się zdarzy, w wyniku zderzenia naszych kulturowych gór lodowych dochodzi do powstania tak zwanego „szoku kulturowego”.

2.

Dlaczego warto zajmować się szokiem kulturowym?

- Zapoznaj się z naszą definicją „szoku kulturowego” lub „zdarzenia krytycznego”.
- Zrozum, skąd bierze się szok kulturowy i z czym się on wiąże
- Dowiedz się, w jaki sposób doświadczenia związane z szokiem kulturowym mogą zostać wykorzystane jako skuteczne narzędzie szkoleniowe - przygotowanie do mobilności międzynarodowej lub przyjęcia studentów zagranicznych

Dlaczego warto zajmować się szokiem kulturowym?

Pierwsze szkolenia na temat wielokulturowości skupione były na przekazaniu informacji dotyczących określonych kultur: jak rozumieć sposób wykorzystania przestrzeni przez Japończyków, poczucie humoru Węgrów, elokwencję Francuzów, tożsamość Belgów, itd. Na początku swojej kariery zawodowej Margalit Cohen-Emerique także oferowała szkolenia adresowane do francuskich pracowników socjalnych, by potrafili zaspokoić potrzeby swoich klientów, członków diaspory żydowskiej, która osiedlała się we Francji. Jednakże badaczka zauważyła, że jej szkolenia oparte na historii, antropologii kulturowej, i koncepcjach tożsamości w różnych podejściach psychologicznych, nie wywierały dostatecznego wpływu na praktykę pracowników socjalnych, których szkoliła: nie wykorzystywali oni zdobytej wiedzy dotyczącej tej grupy kulturowej, natomiast w stosunku do innych klientów próbowali stosować pewne informacje, nawet gdy nie pasowały one do kontekstu i konkretnego klienta.

Obserwacje Cohen-Emerique są zgodne z ogólną krytyką, która promuje podejście uwzględniające „cechy charakterystyczne dla danej kultury”:

- Z jednej strony nie jest możliwe podanie zawsze aktualnych i stałych informacji dotyczących norm kulturowych, wartości, czy zachowań dających się uogólnić dla całej grupy kulturowej i jej członków, ze względu na dynamiczny charakter i ciągłe zmiany zachodzące w każdej kulturze, a także zróżnicowanie indywidualnych doświadczeń jej członków.
- Z drugiej strony bardzo trudne jest poprawne wykorzystanie tego rodzaju informacji w konkretnych sytuacjach: wiedzy antropologicznej nie da się w łatwy sposób przenieść na interakcje między ludźmi zachodzące w życiu codziennym.

W odpowiedzi na zidentyfikowane wyzwania, Cohen-Emerique opracowała podejście i metodologię, które przez ostatnie trzydzieści lat wykorzystywano powszechnie w całej Francji podczas szkoleń i nadzorowania specjalistów pracujących w sektorach opieki socjalnej i w sektorze medycznym, którzy w pracy stykają się z członkami „innych kultur”. Międzykulturowe podejście wg Cohen-Emerique składa się z trzech etapów, przy czym każdy wykorzystuje inne metody i narzędzia szkoleniowe, i wiąże się z rozwinięciem innych kompetencji.

Etapy metody dotyczącej zdarzeń krytycznych

1. Decentracja
2. Odkrycie kulturowej ramy odniesienia innych osób
3. Negocjacja

a) Decentracja

Pierwszy etap - decentracja - oparty jest na założeniu, że jeśli dochodzi do konfliktu, nie wynika on wyłącznie z faktu, że druga osoba różni się kulturowo, lecz raczej z interakcji między dwoma różnymi kulturowymi ramami odniesienia. Decentracja zachęca więc do zaangażowania własnych modeli, praktyk i norm kulturowych oraz zastanowienia się, w jaki sposób wchodzą one w interakcję z wartościami / normami / oczekiwaniami innych.

Uznanie, że decentracja musi być pierwszym etapem wynika z zaobserwowania, że nasze własne kulturowe ramy odniesienia działają jak filtry - warto wykorzystać tu metaforę okularów jako reprezentacji kultury - zniekształcających sposób, w jaki widzimy świat zewnętrzny. Decentracja pozwala nam na uniesienie tych kulturowych okularów w stopniu, który pozwoli nam dostrzec koloryt i kształt drugiej kultury tj. dzięki temu lepiej zrozumiemy, jak filtrujemy odbieranie drugiej osoby. Ponadto, spojrzenie na własną kulturę z pewnej perspektywy pozwala łatwiej usystematyzować wiedzę, którą posiadamy na temat innych kultur, i nadać tej wiedzy znaczenie. Na przykład, łatwiej jest zrozumieć (co nie oznacza akceptacji) tabu pokarmowe - co można jeść, a czego jeść nie wolno - gdy tylko uświadomimy sobie, że w naszej kulturze także istnieją takie ograniczenia: może dla nas są to ostrygi i ślimaki, może wieprzowina, może wszystkie stworzenia mające oczy, w każdym razie zwykle gdzieś przebiega taka linia, pytanie tylko gdzie. W końcu trzeba powiedzieć że mamy tendencję do postrzegania własnej kultury w sposób bardziej złożony, natomiast w stosunku do innych kultur łatwo przyjmujemy uproszczenia. Zwiększenie świadomości w zakresie własnej kultury pozwala nam zrozumieć nasze uprzedzenie i powstrzymuje nas od stosowania

uproszczonych założeń wobec innych. Ten pierwszy etap wiąże się z nabyciem narzędzi pozwalających na samoświadomość, autopercepcję, zrozumienie i identyfikowanie emocji.

Na tym etapie głównymi umiejętnościami są:

Podstawową umiejętnością jest zdolność unikania sytuacji dotyczącej potencjalnie delikatnych kwestii i próba powstrzymania się od uzyskania natychmiastowych odpowiedzi i oceniania drugiej osoby (Jak oni mogą uciskać tak bardzo kobietę, zmuszając ją do zakrywania twarzy i krągłości jej ciała?), zamiast tego uwagę należy skierować na samego siebie („Dlaczego dla mnie samej tak ważną kwestią jest możliwość decydowania, w jaki sposób będę się ubierać? Dlaczego pokazywanie twarzy i krągłości mojego ciała jest dla mnie ważne?”).

b) Odkrycie kulturowych ram odniesienia innych osób

Gdy jesteśmy już świadomi naszych własnych norm, wartości i przejawów kulturowych, jesteśmy gotowi, by jaśniej spojrzeć na innych. Celem tego etapu jest:

- Zdobyć głębszej wiedzy na temat wartości, norm i wzorców kulturowych osób reprezentujących inne kultury,
- Przewyciężenie upraszczających założeń i stereotypów,
- Zrozumienie mnogości czynników, które mogą wpływać na kulturowe ramy odniesienia innych.

Na tym etapie zdobywamy narzędzia opracowane przez antropologów kultury, dzięki którym obserwujemy, poznajemy, analizujemy wzorce kulturowe, i tworzymy „siatki”, które pozwalają nam wziąć pod uwagę elementy kontekstowe (np. dla profesjonalistów pracujących z imigrantami przydatna „siatka” pozwoliłaby im określić, w jakim stopniu klient zdołał się „zintegrować” lub „akulturować” do nowego społeczeństwa, co pozwoli na uniknięcie przypisywania takiej osobie wartości i wzorców kulturowych wywodzących się z kultury jej pochodzenia, których już nie wyznaje).

Na tym etapie głównymi umiejętnościami są:

- Pozwolenie sobie na ciekawość: Cohen-Emerique zauważyła, że gdy stykamy się z członkami nieznanymi dla nas kultur, często blokują nas nasze uprzedzenia, ponieważ powstrzymujemy własną ciekawość i dociekliwość w obawie, że naruszymy czyjąś prywatność i prawo tych osób do pozostania „niewidzialnym”, jako osoby o tożsamości etnicznej innej od głównego nurtu. Właśnie z obawy o narzucanie się, nie mamy odwagi zapytać, jakie jest znaczenie jakiegoś zachowania czy normy, która dla nas jest obca, i robimy to mimo że mamy możliwość zrozumieć to zachowanie czy normę.
- Obserwacja (np. w Japonii można zauważyć, że podawanie sobie ręki na powitanie jest rzadkością).
- Powiązanie obserwacji w sposób usystematyzowany z naszą wiedzą i praktykami (np. rozszerzenie naszych wyobrażeń dotyczących rytuału witania się przez zrozumienie niuansów ukłonu).

c) Negocjacja

Trzeci etap tj. negocjacje, oznacza znalezienie rozwiązania konkretnego problemu w taki sposób, który w możliwie największym stopniu uwzględniać będzie tożsamość obu stron. Na tym etapie zachęceni jesteśmy do zdobycia umiejętności komunikacyjnych i przyjęcia postawy gotowej do podjęcia negocjacji.

Na tym etapie głównymi umiejętnościami są:

- Potwierdzenie ważności i znaczenia wartości i norm kulturowych wyznawanych przez drugą osobę (jeśli uznamy, że normy wyznawane przez drugą osobę są podrzędne lub bezwartościowe, nie będziemy w stanie podjąć negocjacji).
- Aktywne słuchanie, nieagresywne komunikowanie się: słuchanie drugiej osoby, nie skupiając się wyłącznie na naszym celu lub granicy naszego uprzedzenia.
- Powstrzymanie się od potrzeby zakończenia rozmowy: unikanie wewnętrznej potrzeby przerywania komunikowania się i zakończenia relacji z drugą osobą w bardzo emocjonujących czy zagrażających sytuacjach.
- Świadomość kulturowego zróżnicowania komunikacji werbalnej, para werbalnej i niewerbalnej, umiejętność dostosowania sposobu komunikowania się do drugiej osoby.

3.

Praktyczny poradnik: czego szok kulturowy nas uczy

- Poznaj metodę łatwego dostępu, dzięki której poradzisz sobie z przeżytym szokiem kulturowym
- W jaki sposób stwierdzić, że przeżywasz „szok kulturowy”?
- W jaki sposób analizować szok kulturowy?

Identyfikowanie szoku kulturowego

Pierwszy etap podejścia wg Cohen-Emerique polega na zrozumieniu własnej kulturowej ramy odniesienia. Jak jednak tego dokonać, gdy normy i wartości kulturowe są ciągle przed nami ukrywane? Podobnie jak ryba otoczona przez wodę, jesteśmy otoczeni kulturą, sami jesteśmy wytworem kultury w stopniu tak przytłaczającym, że rzadko kiedy mamy możliwość zastanowienia się nad nią. W rzeczywistości na nasz własny bagaż kulturowy najlepiej udaje nam się spojrzeć z pewnej perspektywy, gdy stykamy się z innymi kulturami, ponieważ odmienność innej kultury pozwala nam dostrzec to, co zwykle pozostaje niewidoczne. Spotkania, które najdobitniej to ukazują związane są z „szokiem kulturowym”.

Czym jest szok kulturowy?

Koncepcja „szoku kulturowego” wykorzystywana jest w wielu różnych definicjach i podejściach, a zatem zacznijmy od wyjaśnienia, w jaki sposób go rozumiemy.

Szok kulturowy jest interakcją z osobą lub przedmiotem z innej kultury, osadzoną w określonej przestrzeni i czasie, przy czym interakcja ta wywołuje negatywne lub pozytywne reakcje kognitywne i afektywne, poczucie utracenia punktów odniesienia, negatywne postrzeganie siebie i poczucie braku akceptacji, które mogą doprowadzić do niepokoju i złości.

(Cohen-Emerique 2015:65)

Przyjrzyjmy się teraz kluczowym elementom tej definicji:

♣ *Szok kulturowy dotyczy rzeczywistych przeżyć ludzi, nie ich fantazji, nie teorii mówiących o tym, co mogłoby być źródłem sporu lub napięcia, lecz sytuacji, które naprawdę się wydarzyły, i w których różnice kulturowe mogły mieć znaczenie.*

♣ *Różnice kulturowe wystąpić mogą na wielu różnych poziomach. Wykorzystujemy pojęcie „kultury” w najszerszym znaczeniu, które obejmuje wiele różnych kwestii takich jak: narodowość, religia, pochodzenie etniczne, wiek, orientacja seksualna, klasa społeczna, kultura zawodowa, itd.*

♣ Według naszej definicji szok kulturowy jest ograniczony w czasie i przestrzeni: ma swój początek i koniec, jest osadzony w bardzo konkretnym miejscu.

♣ *Emocje w szoku kulturowym*: emocje (pozytywne lub negatywne) działają jak wskaźniki, informując nas, że stało się coś ważnego, może ze względu na to, że to coś zagroziło wartości lub normie, która jest dla nas istotna, a może dlatego, że jest to sprzeczne z naszymi oczekiwaniami. Wszak zawsze doświadczeniu szoku kulturowego towarzyszą pewne emocje; to właśnie dzięki nim odkrywamy, że właśnie tam doświadczyliśmy szoku kulturowego. Czasami jest to określone uczucie zagubienia, jednak może to być również uczucie silnej złości, niesmaku, lub fascynacji...

♣ *Szok kulturowy może być pozytywny lub negatywny:*
wszystkie doświadczenia związane z szokiem kulturowym
negatywne, niektóre osoby doświadczają pozytywnego
ku kulturowego, na przykład gdy mieszkańcy miast stykają
z plemieniem Yanomami mieszkającym w lesie
zczowym i stwierdzają, że plemię to żyje w „całkowitej
monii z naturą”. Bez względu na to, czy doświadczenie
pozytywne, czy negatywne, zwykle mamy skłonność to
owania uproszczonego wyobrażenia na temat drugiej
by, i nie próbujemy postrzegać jej ze wszystkimi jej
onościami.

♣ *Szok kulturowy prowadzi do wygłaszania ocen: W* których sytuacjach związanych z szokiem kulturowym my do czynienia z zachowaniem, które narusza nawiązane przez nas normy (np. gdy ktoś kończy posiłek głośnym beknięciem); nasza interpretacja jest niemal automatyczna: to bardzo niegrzeczne, to bardzo uprzejme. W innych sytuacjach to my popełniamy błędy kulturowe, łamiemy normy i nasze błędy są nam wytykane, w zależności od naszego charakteru i powagi danej sytuacji, możemy czuć wstyd lub ogarnia nas poczucie winy (powinienem być wiedzieć"). W obu przypadkach bardzo

łatwo jest zakończyć sytuację negatywną ocenę drugiej strony lub samego siebie. Jedną z przyczyn takiego zachowania jest fakt, że ponieważ podobne sytuacje raczej nie należą do miłych, próbujemy je zakończyć najszybciej, jak jest to możliwe. Ocena nam na to pozwala: nie musimy niczego analizować, próbować zrozumieć drugą osobę, jeśli jesteśmy przekonani, że brak jej elementarnej kultury, ma skłonności seksistowskie, wypowiada się w sposób autorytatywny, itd. Ocena łatwo prowadzi do błędnego zrozumienia znaczenia i szybko zaspokaja naszą potrzebę uzyskania wyjaśnień.

LISTA KONTROLNA SZOKU KULTUROWEGO

W oparciu o omówione wyżej kluczowe elementy, poniżej zamieszczamy listę kontrolną, która powinna pomóc w ustaleniu, czy to czego doświadczyłeś można zakwalifikować jako „szok kulturowy”.

- Osobiście doświadczyłeś tego zdarzenia, w konkretnym kontekście, określonym czasie i przestrzeni.
- Doświadczyłeś reakcji emocjonalnej: sytuacja spowodowała, że czułeś się w określony sposób.
- Zdarzenia wywołała osoba/grupa osób lub przedmiot pochodzący z innego środowiska społeczno-kulturowego, niż twoje własne.
- Przyczyną tego zdarzenia jest prawdopodobnie jakaś forma różnicy kulturowej: próbowałeś rozszyfrować czynniki sytuacyjne, ale nie wystarczyły one do wyjaśnienia tej sytuacji. (Czynniki kulturowe, sytuacyjne i nasze wewnętrzne ukształtowanie wpływają na nasze zachowanie jednocześnie, a jednym z celów tej metody jest ich rozdzielenie).

Przykład

Poniżej przedstawiono przykład szoku kulturowego, by pokazać, jak mógłby on wyglądać.

„Podczas seminarium doktoranckiego na uniwersytecie paryskim zauważyłem, że profesor zwracała się do studentów nieformalnym „ty”, podczas gdy studenci zwracali się do niej formalnie używając zwrotu grzecznościowego „Pani”. Na początku nie dowierzałam własnym uszom. Wszystko to wyglądało bardzo archaicznie i antypostępowo...”.

Sytuacja opowiedziana przez studenta zagranicznego, Paryż 2018.

W dalszej części przedstawimy instrumenty służące analizie własnych doświadczeń, które pozwolą zrozumieć te doświadczenia, zmienić perspektywę i wykorzystać ponownie trzy etapy (decentracja / odkrycie ramy odniesienia drugiej strony / negocjowanie). Omówimy najważniejsze pytania, na które należy udzielić odpowiedzi i pomożemy lepiej zrozumieć, co się wydarzyło (i w najlepszej sytuacji podpowiemy jak unikać podobnych sytuacji w przyszłości).

Analiza szoku kulturowego

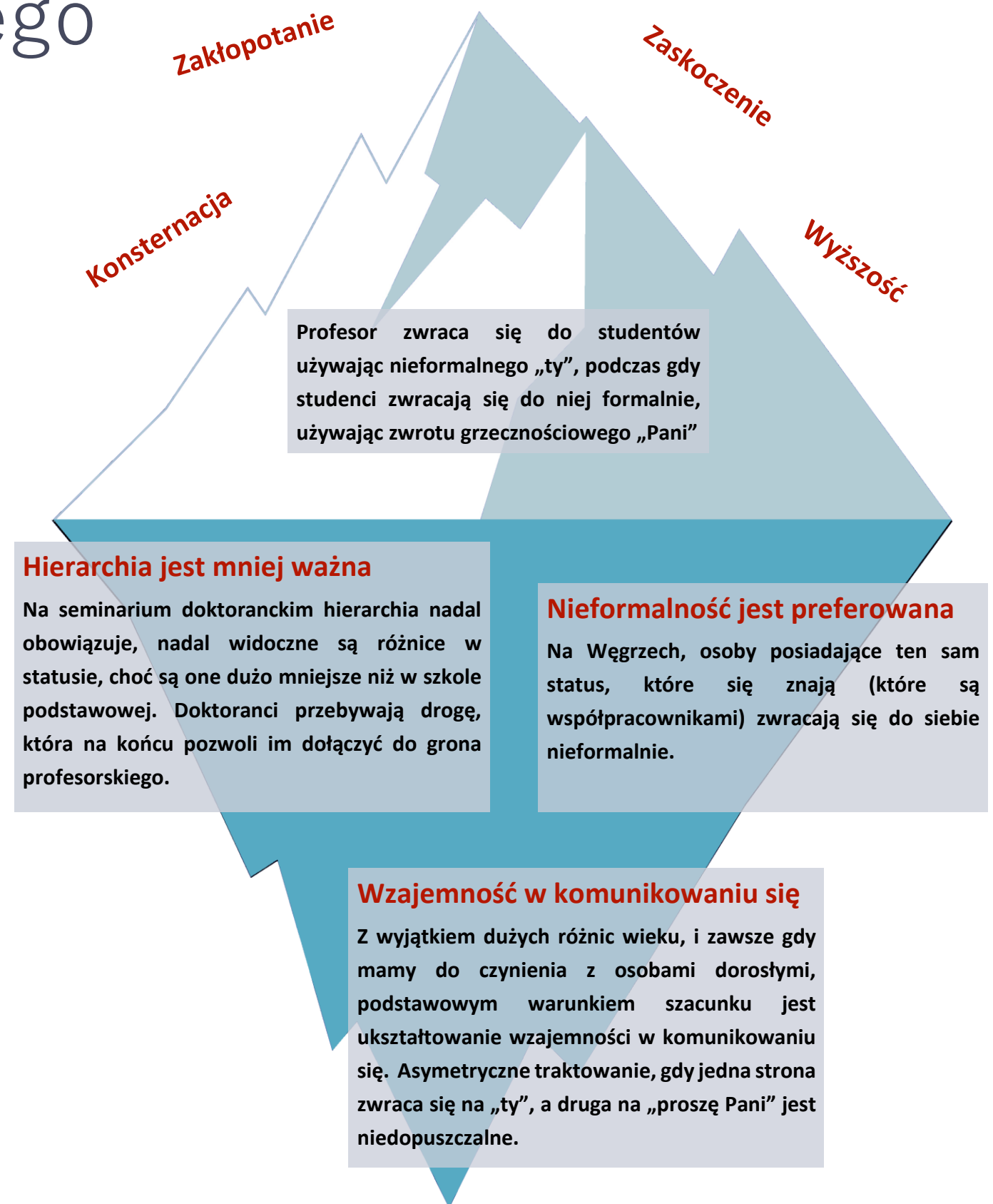
Po pierwsze, **nie obwiniaj się**. Poczucie winy często towarzyszy zdarzeniom krytycznym. Zupełnie jakby każdy z nas oczekiwał od samego siebie, że nic nie może nas zaskoczyć, i nic nie powinno wyprowadzić nas z równowagi. No więc, uczucie, że coś wyprowadziło nas z równowagi jest bardzo OK, i bardzo OK jest doznawanie szoku.

1. Zapisz swoje doświadczenie! Swoje doświadczenie powinienes spisać najszybciej jak to możliwe. Bez żadnych interpretacji, po prostu opisz co się wydarzyło, i jak się w związku z tym czułeś. Zanotuj, kto uczestniczył w tej sytuacji, i wypisz wszystkie elementy kontekstowe, które później mogłyby umknąć pamięci.

2. Pamiętaj, że twoje uczucia są bardzo ważne. Uświadom sobie emocje, spróbuj je zdefiniować, bez wyolbrzymiania i oddziaływania na nie. Pamiętaj: uczucia nie są zbędnym obciążeniem, których trzeba się pozbyć, lecz stanowią wskazówki z ważnymi informacjami. Wypisz emocje wokół czubka góry lodowej.

3. Po opisanie całego zdarzenia spróbuj **w jednym zdaniu sformułować obiektywny / widoczny element będący źródłem tej sytuacji**. „Obiektywny” i „widoczny” oznacza, że osoba spoza tego zdarzenia dostrzegłaby tą samą rzecz. Na ten moment nie uwzględniaj jeszcze własnych interpretacji. Dla opisanej wcześniej sytuacji zdanie brzmiałoby „Profesor zwraca się do studentów używając nieformalnego „ty”, podczas gdy studenci zwracają się do niej formalnie używając zwrotu grzecznościowego „Pani””. Zapisz to zdanie na czubku góry lodowej.

4. Odkryj własne wyobrażenia, wartości, normy, koncepcje, uprzedzenia tj. swoją „ramę kulturowego odniesienia”. Próbuje odkryć elementy twojego systemu przekonań, które mogły wpłynąć na sytuację. Niektórych tych elementów możesz być zawsze świadomy, natomiast z części z nich kompletnie nie zdajesz sobie sprawy. Uważaj, to że nie uświadamiasz sobie tych wartości, nie musi koniecznie oznaczać, że ich nie przestrzegasz. Zapisz te elementy w części góry lodowej znajdującej się pod wodą. Dla każdej wartości, którą zapiszesz (np. indywidualizm) spróbuj sformułować zdanie, które wyraźnie pokaże, dlaczego ta wartość jest ważna w analizowanej sytuacji.

Pytania 2-4: „Góra lodowa” narratora

Zrozumienie „drugiej strony”

5. Odkryj wyobrażenia, wartości, normy, uprzedzenia tj. ramę odniesienia innych osób, które są źródłem szoku. Pamiętaj, że drugiej osoby nie ma przy tobie, nie będzie się z tobą zgadzać lub sprzeczać, możesz więc ograniczyć się do sformułowania hipotezy. Spróbuj jednak sformułować hipotezę, która będzie możliwie najdokładniej opisana. Elementy te wypisz na górze lodowej przeznaczonej dla drugiej osoby. Dla każdego głównego tytułu (np. „indywidualizm”) dopisz wyjaśnienie, dlaczego ta wartość ma znaczenie w analizowanej sytuacji.

6. Rozumienie tożsamości: czy sytuacja uwypukla każdy problem związany z praktyką zawodową, czy ogólnie wskazuje na wyzwania wynikające z mobilności studentów zagranicznych oraz sposobów, które uczelnia wykorzystuje by radzić sobie z różnorodnością?

Hierarchia jest ważna

Znaczenie wyższego statusu musi być zachowane i należy mu się odpowiedni szacunek. Zaznaczenie hierarchii jest ważniejsze, niż zastosowanie równorzędnej relacji w powitaniu doktorantów.

Formalność jest preferowana

Formalizm jest tendencją dominującą, i istotny jest sposób formułowania komunikatów. Formalizm służy też rozdzieleniu tożsamości zawodowej od prywatnej. Nawet współpracujące ze sobą osoby mogą mieć do siebie formalny stosunek.

Potrzebę wzajemności można zawiesić

By zwiększyć przestrzeń na wyrażenie wartości, które uznaje się za ważniejsze, na przykład by dać wyraz hierarchiczności.

Pytanie 5: “Góra lodowa” drugiej osoby

5. Wprowadzenie do zgromadzonych przez nas zdarzeń krytycznych

- Czym jest nasz spis zdarzeń?
- Skąd wzięły się zdarzenia? -
Proces gromadzenia i
analizowania
- Prezentacja „obszarów
wrażliwych”
- W jaki sposób korzystać ze spisu
zdarzeń

Czym jest nasz spis zdarzeń?

Między styczniem a majem 2019 roku organizacje partnerskie zaangażowane w projekt SOLVINC zgromadziły i przeanalizowały 35 różnych sytuacji związanych z szokiem kulturowym. Większość z nich pochodziła od studentów zagranicznych, chociaż niektóre zostały opowiedziane przez lokalnych studentów oraz wykładowców i pracowników uczelni. Umieszczając w tym spisie szoki kulturowe doznane przez lokalnych studentów i wykładowców nie chcieliśmy powiedzieć, że studenci zagraniczni „prowokują” i przyczyniają się do powstawania trudności. Wręcz przeciwnie, chcieliśmy pokazać, że doświadczanie różnic kulturowych może być dużym wyzwaniem zarówno, gdy jest się za granicą, jak i gdy pozostaje się w swoim dotychczasowym środowisku kulturowym.

Skąd wzięły się zdarzenia?

Zdarzenia zostały opowiedziane przez studentów i wykładowców na następujących uczelniach wyższych: Universidade do Porto, Społeczna Akademia Nauk, Johannes Gutenberg-Universität Mainz, Universität Wien, i w końcu na kilku uniwersytetach francuskich, których studenci lub wykładowcy współpracują z élan interculturel.

W jaki sposób gromadzono i analizowano zdarzenia?

Część zdarzeń zgromadzono podczas warsztatów, natomiast część została spisana w wyniku dwustronnych wywiadów. Wszystkie zdarzenia analizowano przy udziale ich narratorów. Do wykonania analizy wykorzystaliśmy siatkę zaproponowaną przez Margalit Cohen-Emerique i postępowaliśmy zgodnie z etapami umówionymi w rozdziale powyżej („Praktyczny poradnik dotyczący szoku kulturowego”).

Prezentacja „obszarów wrażliwych”

- Komunikacja
- Płeć
- Tożsamość
- Różnorodność
- Hierarchia
- Kolonializm
- Postrzeganie czasu

Czym są obszary wrażliwe i dlaczego są tak „wrażliwe”?

„Obszary wrażliwe” są domenami najbardziej podatnymi na powstawanie nieporozumień, napięć i konfliktów w spotkaniach międzykulturowych. Należy podkreślić, że „wrażliwość” ta nie jest cechą nieodłączną omawianych domen, - tj. domena gender lub seksualności nie jest nieodłącznie związana z wrażliwością.

Obszary wrażliwe zidentyfikowane w badaniach SOLVINC

35 zdarzeń analizowanych w ramach projektu SOLVINC dotyczy siedmiu głównych obszarów wrażliwych. Obszary te nie tworzą całkowicie oddzielnych grup zdarzeń, w rzeczywistości większość zdarzeń krytycznych dotyka kilku wymienionych niżej kwestii. Stanowią one jednocześnie przykłady, w których wyraźniej uwidocznili się któryś z obszarów wrażliwych, i ten fakt posłużył nam do przeprowadzenia podstawowej klasyfikacji. Na przykład ktoś może stwierdzić, że brak jest jakiegokolwiek zdarzenia, które dotyczyłoby „komunikacji” - i tak faktycznie jest. Jednak niektóre zdarzenia okazują się szczególnie przydatne do wskazania podstawowych różnic kulturowych, które wpływają na nasz sposób komunikowania się.

KOMUNIKACJA

Nie istnieje szok kulturowy bez jakiejś formy komunikacji, większość zdarzeń krytycznych jest wynikiem interakcji. Jednak niektóre z tych zdarzeń spowodowane są różnymi podejściami do komunikowania się. I rzeczywiście, różnice dostrzec można we wszystkich formach komunikacji: werbalnej, para werbalnej, niewerbalnej czy kontekstowej. Istnieją także różnice przekrojowe, które wystąpić mogą na każdym z tych poziomów. Sklasyfikowane tutaj zdarzenia

dają pojęcie o stopniu różnorodności kulturowej, której można się spodziewać rozpatrując praktykę komunikowania się.

PŁEĆ

Czy oczekujemy, że mężczyźni i kobiety ubierają się, rozmawiają i pracują w ten sam sposób? Czy może raczej chcielibyśmy widzieć jakieś różnice w ich wyglądzie, rolach, statusie czy stylu komunikowania się? Co więcej: czy płęć rozumiemy jak zmienną binarną czy jak ciągłość, z różnymi możliwymi rozmieszczeniami. Czy można sobie wyobrazić więcej niż dwie płęć? W jakim stopniu płęć może wpływać na życie akademickie? Kwestia ta otwiera furtkę zdarzeniom, za którą różne koncepcje i rytualizacje płęć prowadzą do nieporozumień i napięć.

TOŻSAMOŚĆ

Jeden bardziej zauważalnych wymiarów różnic kulturowych dotyczy wymiaru indywidualistycznego - kolektywistycznego: to tendencja do postrzegania siebie przede wszystkim jako unikalnej jednostki określonej przez własne doświadczenia, osobowość i osiągnięcia, czy też jako członka różnych relacji i grup społecznych. Oprócz tego rozróżnienia analizowana jest też odmienna perspektywa: jak sytuacja między grupami lub doświadczenie związane z mobilnością międzynarodową wpływa na strukturę naszej tożsamości? Jaki wpływ na naszą postawę ma status mniejszościowy / większościowy? Jak ludzie radzą sobie z dynamiką akulturacji i związanymi z nią oczekiwaniami?

HIERARCHIA

W jaki sposób określić, kto ma wyższy status? Jaki powinniśmy mieć stosunek do osób o wyższym statusie? Czy różnice w statusie powinny być uwidaczniane czy tuszowane? Nie ma uniwersalnych odpowiedzi na powyższe pytania. W niektórych kontekstach kulturowych podkreślenie różnic w statusie jest ważne, podczas gdy w innych preferuje się horyzontalne relacje między ludźmi, nawet gdy występują między nimi różnice w statusie. W części tej przedstawiono różne podejścia i przejawy hierarchiczności i dystansu władzy.

RÓŻNORODNOŚĆ

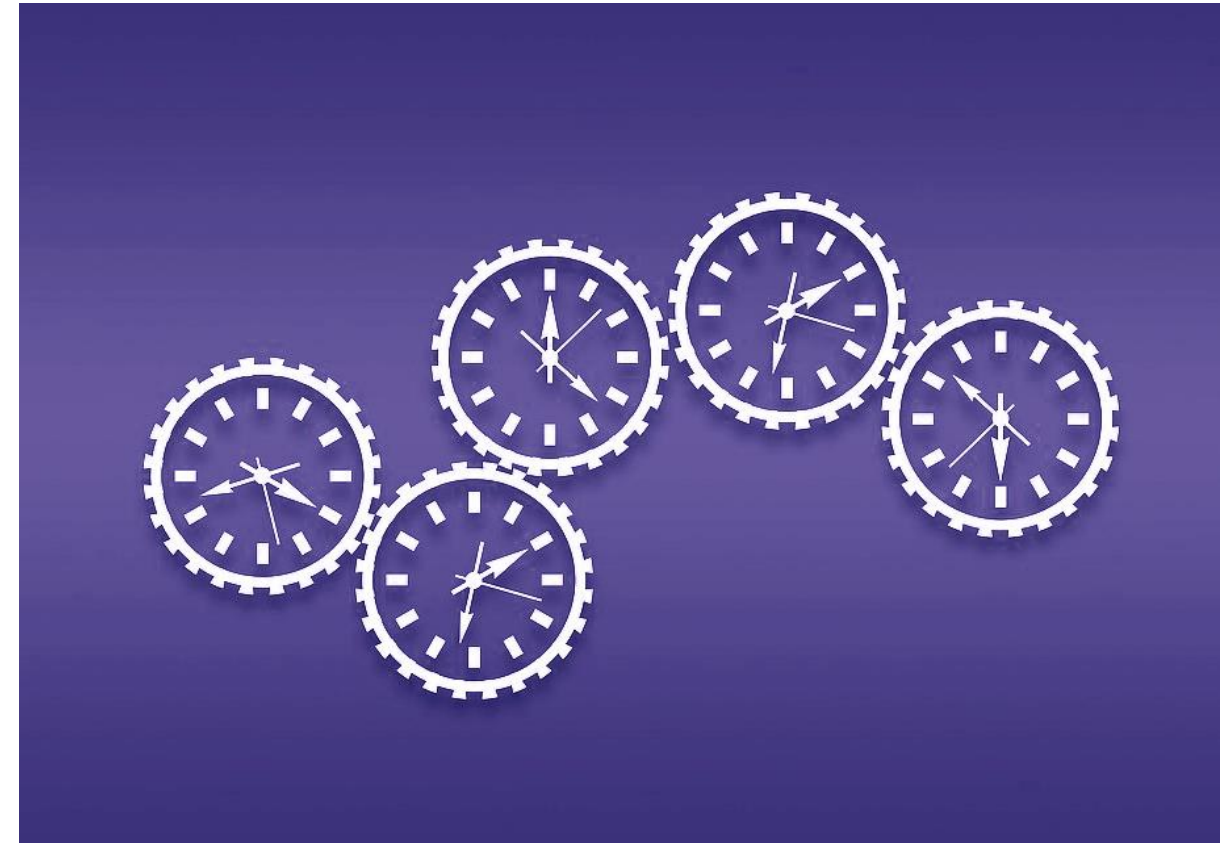
Każdy szok kulturowy jest wynikiem różnorodności kulturowej, jednak niektóre są tak naprawdę wywoływane reakcjami ludzi na różnice kulturowe lub skupiają się bardziej na tym, w jaki sposób ta różnorodność jest wykorzystywana. Niektóre ze zdarzeń w tej części ukazują posługiwanie się stereotypami i przedstawiają dynamikę uprzedzenia i dyskryminacji. Inne dotyczą napięć między uniwersalistycznym i partykularystycznym podejściem do różnorodności, i pokazują rolę, jaką poprawność polityczna odgrywa w tej debacie. Niektóre zdarzenia ukazują w końcu trudności w zaakceptowaniu różnej hierarchizacji potrzeb.

KOLONIALIZM

Era kolonizacji europejskiej oficjalnie dobiegła końca wraz z dekolonizacją, która nastąpiła po II wojnie światowej, jednak przeszłość kolonialna jest nadal widoczna w niektórych formach. Na przykład, może mieć ona wpływ na dynamikę kontaktów interpersonalnych lub kontaktów pomiędzy grupami, których członkowie należą do dawnych państw kolonialnych lub państw kolonizatorów, a także na to w jaki sposób zdobywanie i przekazywanie wiedzy odbywa się w dawnych państwach kolonialnych.

POSTRZEGANIE CZASU

Co oznacza punktualność? O której zaczynają się w praktyce zajęcia, których początek wyznaczono w planie zajęć na 10:00? Czy można zaplanować zajęcia na 8:00? Jeśli w ciągu 15 minut od planowanego rozpoczęcia zajęć nikt się nie pojawi, czy można domniemywać, że zajęcia zostały odwołane? W części tej przedstawiono różnice kulturowe dotyczące wyobrażeń, podejścia i zarządzania czasem. Bardziej szczegółowo, przedstawiono w niej główne różnice w postrzeganiu czasu przez kultury polichroniczne i monochroniczne.

W jaki sposób korzystać z naszego spisu?

Skrócony poradnik „użytkownika”

ONLINE TOOL TO LEARN FROM CRITICAL INCIDENTS

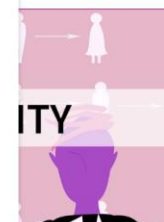
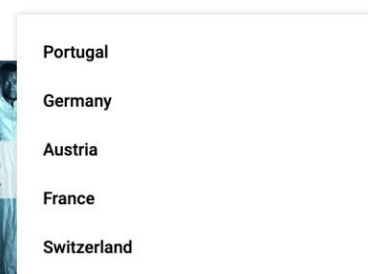
SOLVING PROJECT WEBSITE

READER OF CULTURE SHOCKS

SEARCH: SENSITIVE ZONES

NATIONALITIES

SITUATION

W końcowej części chcielibyśmy zaprezentować rekomendacje dotyczące sposobu wykorzystania naszego spisu zdarzeń krytycznych.

Na stronie startowej każdy obrazek dotyczy konkretnego „obszaru wrażliwego”. Klikając na ten obrazek można przeczytać o doświadczeniach związanych z przeżyciem określonego szoku kulturowego, o których opowiedzieli studenci i wykładowcy uczelni wyższych, i które ilustrują dany obszar wrażliwy. Można też przeszukać bazę danych korzystając z okna wyszukiwania w prawym górnym rogu. Można na przykład wyszukać zdarzenia, w których uczestniczyli przedstawiciele określonych narodowości, lub takie, do których doszło w określonej sytuacji (na przykład: podczas wykładu, w bufecie, itd.)

Dla ułatwienia lektury i lepszego wykorzystania materiału, zdarzenia przedstawione zostały oddzielnie. Przeszukując bazę danych wg „obszaru wrażliwego”, lub „kultury narodowej” lub „sytuacji”, można wybrać poszczególne zdarzenia krytyczne.

Informacje dotyczące spisu

Poufność: w poszanowaniu dla prywatności naszych narratorów, wszystkie imiona występujące w zdarzeniach zostały zmienione. Proszę zaniechać prób ustalenia tożsamości tych osób.

Wiarygodność - świadoma generalizacja na pewno dało się już zauważyć, że nasza metoda jest dość subiektywna i kontekstowa. Zdarzenia, z którymi można się zapoznać, zostały opowiedziane przez prawdziwe osoby reprezentujące szczególne i indywidualne zbiory tożsamości kulturowych i doświadczeń życiowych. Niektóre zdarzenia w większym stopniu ukazują ogólne cechy kultur, inne dają się bardziej uogólnić. Z tego powodu nie należy automatycznie wykorzystywać tego, co się przeczyta, chcąc wytłumaczyć zachowanie innych osób tej samej narodowości lub osób wywodzących się z podobnych uwarunkowań kulturowych. Należy pamiętać o różnorodności występującej w tożsamości kulturowej każdego z nas, a także nie wolno zapominać o olbrzymim znaczeniu czynników kontekstowych i osobistych.

CC-BY-NC-SA

Niniejszy dokument powstał na licencji Creative Commons „Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Na tych samych warunkach”, która umożliwia remiksowanie, zmienianie i tworzenia na bazie utworu w celach niekomercyjnych, pod warunkiem oznaczenia nas i rozpowszechniania nowych utworów na zasadach tej samej licencji.

PARTNERZY PROJEKTU:

Społeczna Akademia Nauk, Polska

Universität Wien, Austria

Elan Interculturel, Paryż, Francja

Johannes Gutenberg-Universität Mainz, Niemcy

Universidade Do Porto, Portugalia

